

VÝCHOVA K EVROPANSTVÍ Z POHLEDU STUDENTŮ UČITELSTVÍ 1. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Milena KROBOTOVÁ

Anotace

Príspevek informuje o výsledcích výzkumu, který byl proveden dotazníkovou metodou a zaměřen na současnou problematiku týkající se připravovaného vstupu České republiky do Evropské unie. Zjišťovali jsme úroveň znalostí žáků mladšího školního věku o tomto společenství. Při vytváření dotazníku jsme přihlédli také k myšlenkám uvedeným v Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice, které vyžadují výraznější orientaci na národní kulturní tradice a jejich vhodné zařazení do mezinárodního kontextu.

Úvod

V předloženém příspěvku navazujeme na naše loňské vystoupení na téma *Příprava studentů k výzkumné práci*, v němž jsme se zabývali činností studentského vědeckého kroužku při Katedře učitelství 1. stupně základní školy na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Zdůraznili jsme nejen význam přípravy našich posluchačů k učitelské práci, ale také význam hledání možností a cest, kterými vyučující budou schopni reagovat na nové společenské a politické proměny. Výchova k vědecké práci a výzkum znalostí žáků se staly jedním z významných předpokladů pro zjišťování současného stavu a následné modifikace přístupů učitele při výuce i v mimoškolních činnostech.

V návaznosti na citovaný příspěvek předkládáme výsledky nového výzkumu, který jsme společně se zahraničními studenty realizovali v 5. ročnících městských a venkovských základních škol. Spolupráce se zahraničními pracovišti umožnila našim posluchačům srovnat výsledky vlastní výzkumné práce s výsledky v jiných evropských zemích a přispěla tak k získání nových zkušeností, ale také k rozvoji jazykových dovedností a schopnosti prezentovat výsledky své práce.

Podnětem k realizaci výzkumu se stal připravovaný vstup České republiky do Evropské unie. Vycházeli jsme z toho, že je třeba věnovat větší pozornost výchově k evropanství a při výuce i v mimoškolních činnostech zaměřit pozornost na odhalování hodnot a kořenů evropské civilizace, na objevování Evropy jako prostředí, v němž žijeme a v němž se setkáváme s příslušníky jiných národů. V tomto procesu by se měl kultivovat vztah žáků k Evropě jako k "širší vlasti", a to především osvojováním vědomostí a dovedností důležitých pro pochopení evropských proměn i integračních procesů, pro vnímání shodností či odlišností, ale také pro vzájemné porozumění, toleranci a vstřícnost k jiným národům, národnostem a jejich kulturám. Vycházíme z toho, že podstatnou součástí evropské dimenze v základním vzdělávání se stane výchova budoucích evropských občanů. Úspěch žáků ve smyslu výchovy k evropskému způsobu myšlení ovlivní nejen rodina, ale zvláště prostředí a klima školy. Žáci na 1. stupni základní školy si začínají vytvářet své vlastní životní postoje a právě v tomto procesu se stává učitel vedle rodinného zázemí jedním z neodmyslitelných vzorů.

Charakteristika výzkumu

V loňském roce připravili členové vědecké kroužku při Katedře učitelství 1. stupně ZŠ ve spolupráci s polskými studenty zadání dotazníku. Do projektu se kromě našich studentů

zapojili studenti z Univerzity v Opolí i slovenští studenti z Univerzity Komenského v Bratislavě a z Univerzity v Prešově.

Dotazník byl určen žákům 5. ročníků základních škol, měl celkem 13 dotazovacích položek a byl zaměřen na zjištění úrovně znalostí o Evropské unii. Při zvažování jednotlivých položek dotazníku jsme přihlédli také k myšlenkám uvedeným v *Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice*, které vyžadují výraznější orientaci na národní kulturní tradice a jejich vhodné zařazení do mezinárodního kontextu. Zaměření výzkumu lze rozdělit na tyto oblasti:

- znalosti žáků o Evropské unii,
- postavení vlastní země v rámci evropského regionu,
- tradice, zvyky, státní svátky,
- sledovanost zpráv v dostupných médiích,
- znalost cizích jazyků u žáků mladšího školního věku,
- možnost poznávání cizích zemí.

V popředí našeho zájmu byl výzkum znalostí vlastivědného učiva o Evropě, jež souvisejí s připravovaným vstupem naší republiky do Evropské unie.

Dotazník byl v naší republice zadán 250 žákům (123 dívkám a 127 hochům) městských a venkovských škol olomouckého regionu. Studenti vědeckého kroužku byli přítomni zadávání dotazníků ve všech třídách. Prošli s respondenty znění dotazníku, odpověděli na případné dotazy a seznámili žáky se způsobem vyplňování jednotlivých položek. Odpovědi žáků byly anonymní, uváděli pouze školu, třídu a to, zda jde o hocha nebo dívku.

V příspěvku vás seznámíme s výsledky jen některých oblastí, a to zvláště těch, které by mohly přispět nejen k lepšímu poznání našich žáků, ale přinést také podněty pro práci učitelů i budoucích učitelů na 1. stupni základní školy.

Výsledky výzkumu

Při charakteristice odpovědí žáků uvedeme pouze závěry získané z olomouckého regionu, neboť výsledky celého výzkumného projektu (ze všech tří států) se budou porovnávat a následně zpracovávat na pedagogicko-vědeckém semináři v listopadu roku 2003. Počítáme rovněž s jejich publikováním ve zvláštním sborníku, který vydá naše fakulta v příštím školním roce.

U některých odpovědí uvádíme procentuální údaj. Jsme si vědomi toho, že někteří žáci napsali více variant odpovědí, a proto nemůže výsledný součet činit ve všech případech 100 %.

V první části výzkumu jsme se zaměřili na lokalizaci České republiky. Na otázku *Ve kterém světadíle leží Česká republika* odpověděli respondenti správně, otázku nezodpověděly pouze dvě dívky. Obdobná situace byla při odpovědích na otázku *Se kterými státy sousedí Česká republika*. Na slepé mapě naší republiky dokázali všichni žáci zakreslit jednotlivé státy a správně je určit.

Poměrně širokou škálu odpovědí jsme zaznamenali u otázky *Co si představuješ pod pojmem Evropská unie*. Z 250 respondentů neodpovědělo 40 dívek a 31 hochů. Pokud žáci odpověděli, častá byla odpověď *nevím* (23 dívek – 27,70 % a 11 hochů – 11,40 %). Z dalších odpovědí vybíráme: *spojenectví evropských států* (25 hochů – 26,00 %), *společenství států* (13 dívek – 15,40 % a 13 hochů – 13,50 %), *společenství vyspělých států* (2 hoši – 2,20 %), *jeden evropský stát* (2 hoši – 2,20 %), *spojenectví Evropy* (4 dívky – 4,80 %), *vzájemná pomoc* (13 dívek – 15,40 % a 3 hoši – 3,10 %), *sjednocená měna* (10 dívek – 12,00 %), *volné cestování, cestování bez hranic* (3 dívky – 3,50 % a 4 hoši – 4,20 %), *stejný jazyk* (3 dívky – 3,50 %), *nové zákony* (2 dívky – 2,30 % a 2 hoši – 2,20 %), *obchodování, volné a lepší obchodování* (2 dívky – 2,30 % a 3 hoši – 3,10 %), *státy bez hranic* (2 hoši – 2,20 %) aj. U

jednotlivých respondentů se pak vyskytly odpovědi: *společná vláda a parlament, evropské měny, dorozumívání evropských zemí, velký stát, společenství, vláda, která spojuje státy, světadíl, EU řídí celou Evropu* aj. Bez zajímavosti jistě nejsou ani odpovědi: *hezke památky, velké slevy* či *stejně platy*. Nejčastěji převažují odpovědi obsahující charakteristiku *společenství států* a dále pak asociace, které jsou pravděpodobně podmíněny médii, př. *sjednocená měna, cestování bez hranic, volné a lepší obchodování*, aj. Domníváme se, že učitelé mají ještě poměrně velké rezervy v tom, jak žákům lépe přiblížit chápání Evropské unie a jejího významu.

Na otázku *Jak se nazývá společná měna EU* uvedla téměř většina dotázaných euro (101 dívka – 98,00 % a 110 hochů – 99,00 %). Jen v jednotlivých případech zněly odpovědi *Evropa* nebo *Amerika*.

V další položce byly žákům předloženy vlajky, které měli přiřadit k jednotlivým státům. Do výzkumu jsme zařadili vlajky České republiky, Polska, Slovenska, Německa, Francie a Evropské unie. Záměrně byl zvolen (vzhledem k věku žáků) poměrně náročný výběr. Jak je z výčtu patrné, šlo o vlajky sousedních států (nezařadili jsme vlajku Rakouska, neboť jsme se domnívali, že by mohlo dojít k častým záměnám s vlajkou Polska). Navíc jsme zařadili francouzskou vlajku, a to spíše ze zvědavosti, zda žáci rozeznají vlajku tak podobnou vlajce italské či nizozemské). Uvedena byla také vlajka Evropské unie, kterou si však někteří žáci doposud nedávají do souvislosti s tímto společenstvím (správné odpovědi – 56,10 % dívek a 66,90 % hochů). Na otázku odpověděli všichni dotazovaní. Chlapci dosáhli vyššího počtu správných odpovědí a vlajky určovali s větší jistotou. Bez potíží poznali všichni respondenti vlajku České republiky. Vysoký počet respondentů poznal vlajku Slovenska (84,60 % dívek a 96,10 % hochů) a také vlajku německou (89,40 % dívek a 95,30 % hochů). S menšími potížemi poznali respondenti vlajku Polska (63,40 % dívek a 78 % hochů) a Francie (47,20 % dívek a 66,10 % hochů). Vlajku Polska nejčastěji žáci zaměňovali s vlajkami Rakouska, Japonska či Malty, vlajku Francie pak s vlajkami Itálie, Rakouska, Ruska, USA, Polska, Slovenska, Maroka, Kostariky a Maďarska. Vlajku Evropské unie přiřazovali ke Kazachstánu, Japonsku, Polsku, Americe, Anglii a vyskytla se také odpověď *vlajka Eura*.

Zajímali jsme se rovněž o to, nakolik ovlivňují média myšlení žáků v 5. ročníku základní školy. Součástí testu proto byla otázka: *Pokud sleduješ zprávy ze zahraničí, uveď, co tě v nich zajímá*. Šlo o položku spíše informativního charakteru, která však může mít pro učitele významnou výpovědní hodnotu. Nejvyšší procento dívek odpovědělo *všechno* (26,60 %) a téměř shodná situace byla u hochů (21,30 %). Na prvních místech se dále vyskytly tyto položky: *terorismus ve světě, boj s terorismem* (21,00 % dívek a 26,00 % hochů), *zvířata a příroda* (17,80 % dívek a 5,50 % hochů), *sport* (9,70 % dívek a 18,80 % hochů), *nehody a katastrofy* (1,60 % dívek a 2,40 % hochů). Není jistě bez zajímavosti, že někteří respondenti uváděli konkrétní události i osobnosti, o něž se zajímají, např. *války na Balkánu* (3,20 % dívek, 1,60 % hochů), *informace o ponorce Kursk* (1,60 % dívek), *útek Kájinka* (1,60 % hochů), *nemoc šílených krav* (1,60 % hochů), *automobilové nehody* (1,60 % dívek), *prezident, život prezidenta* (2,60 % dívek). Z dalších odpovědí jednotlivých žáků vybíráme: *zajímavosti, herci* (1 dívka), *situace v našem městě, cizí zvyky, počasí, jen se dívám, Vatikán, vědecké objevy, UFO, střelení na učitele v Německu, zemětřesení, atentáty, siamská dvojčata* aj. Zprávy nezajímají 10 dívek (8,10 %) a 5 hochů (3,80 %). Na základě uvedených odpovědí jsme dospěli k názoru, že žáky 5. třídy zajímá dění ve světě, že sledují zpravodajství v televizi, ale jejich výběr není ještě vyhraněný a k zamyšlení jistě může vést poměrně vysoký počet těch, kteří věnují pozornost terorismu, nehodám, katastrofám, vraždám apod. Některá zpravodajství mohou tak do značné míry ovlivnit myšlení žáků mladšího školního věku.

V souvislosti s vysokými požadavky na jazykové znalosti budoucí generace jsme položili respondentům otázku *Který cizí jazyk se učíš*. Potvrdil se náš předpoklad a u hochů i dívek převládal anglický jazyk (89,30 % dívek a 92,90 % hochů). Méně často se vyskytoval

německý jazyk (7,60 % dívek a 7,10 % hochů), francouzský jazyk (1,50 % dívek) a ruský jazyk (0,80 % dívek). Z celkového počtu 250 respondentů se učí anglický jazyk 235 žáků. Většinou se jazyk učí ve škole (92,50 % dívek a 97,70 % hochů) nebo v jazykovém kroužku (7,50 % dívek a 1,50 % hochů). Pouze jeden respondent uvedl, že se jazyk učí doma u počítače. Uvedené počty svědčí o tom, že žáci i jejich rodiče pochopili význam cizího jazyka pro lepší uplatnění ve sjednocené Evropě.

Pokládali jsme za důležité rovněž zjistit, zda uvolnění hranic a turistiky ovlivnilo výjezdy žáků do zahraničí. Zařadili jsme proto do dotazníku otázku: *Byl/a jsi někde v zahraničí? Pokud ano, napiš kde.* Celkem 78,86 % dívek a 81,10 % hochů byli v zahraničí, doposud nenavštívili zahraničí 19,51 % dívek a 18,90 % hochů (2 dívky neodpověděly vůbec). K nejčastěji navštěvovaným státům patří Slovensko (17,90 % dívek a 16,20 % hochů), Chorvatsko (17,50 % dívek a 19,00 % hochů), Itálie (15,40 % dívek a 16,20 % hochů), Polsko (8,10 % dívek a 8,60 % hochů), Řecko (7,30 % dívek a 4,80 % hochů), Rakousko (6,50 % dívek a 9,50 % hochů), Německo (4,50 % dívek a 7,10 % hochů), Francie (4,10 % dívek a 1,40 % hochů), Maďarsko (4,10 % dívek a 2,90 % hochů), Španělsko (2,02 % dívek a 5,20 % hochů), Slovinsko (2,02 % dívek a 1,90 % hochů), Tunisko (2,02 % dívek a 1,40 % hochů). Z dalších zemí se v jednotlivých případech vyskytly: Švédsko, Anglie, Ukrajina, Turecko, Belgie, Finsko, Holandsko, Norsko, Litva, Lotyšsko, Portugalsko, Kanada, Mongolsko, ale také Kanárské ostrovy, Azerbajdžán či Mongolsko. Uvedený výčet svědčí o tom, že žáci mají daleko větší možnosti cestování a že také těchto možností využívají. Přispívá to nejen k rozšíření jejich znalostí zeměpisných, ale také k poznání života v cizích zemích včetně zemí Evropské unie.

Od začátku školní docházky se žáci mladšího školního věku dovídají o státních svátcích a památných dnech, které se slaví v České republice. Od 4. ročníku se pak učí podrobněji o jednotlivých událostech, které daly vznik těmto svátkům. Na prvním místě uvedli všichni *Den osvobození* (27,40 % dívek a 25,30 % hochů) a *Svátek práce* (15,60 % dívek a 19,20 % hochů). Je pochopitelné, že na předních místech se vyskytly také *Vánoce* (9,60 % dívek a 14,60 % hochů) a ještě častěji *Velikonoce* (13,50 % dívek a 12,60 % hochů). Z dalších významných dnů žáci uváděli: *Den upálení mistra Jana Husa* (15,60 % dívek a 8,00 % hochů), *Den slovanských věrozvěstů* (4,80 % dívek a 5,00 % hochů). Dále šlo o *Den vzniku samostatné ČSR* (4,30 % dívek a 4,30 % hochů), *Den české státnosti* (1,40 % dívek a 3,10 % hochů) a *Den boje za svobodu a demokracii* (0,40 % dívek a 1,50 % hochů). K chybným odpovědím jsme řadili: *Den dětí*, *Svátek matek*, *Silvestr*, *den Země*, *Bitva na Bílé hoře*, *Den učitelů*, *svátek sv. Valentina*, anebo dokonce *upálení Komenského*. Při následné besedě jsme zjistili, že mnoho žáků dokáže důležité svátky zařadit také datově.

Poslední okruh otázek byl zaměřen na zvyky a tradice, které se udržují v rodinách o Vánocích a Velikonocích a na znalost města (vesnice), ve kterém (které) žijí. O Vánocích si nikdo nedokáže představit *Štědrý den bez sváteční večeře* (23,90 % dívek a 21,50 % hochů), bez *rozdávání dárku* (15,80 % dívek, 21,90 % hochů), bez *zdobení stromečku* (17,80 % dívek, 19,50 % hochů). K dalším zvykům patří např. *lití olova*, *házení střevicem přes rameno*, *zvoneček od Ježíška*, *mince pod talíř*, *sklenice pod stůl*, *kapří šupina pro štěstí*, *rozkrajování jablíček*, *pouštění skořápek po vodě*, *vánoční výzdoba*, *vánočka k snídani*, *půst – zlaté prasátko* aj. O Velikonocích se dodržuje už podstatně méně obyčejů. Ve většině rodin však *zdobí domy*, *barví vajíčka*, *pletou pomlázky*, *hledají dárky od zajíčka* apod.

Pokud by měli žáci někoho seznámit se svým městem, našli by vždy hodně zajímavostí, zvláště pak historických památek, které by dokázali popsat. Jsou také schopni nabídnout návštěvníkům poutavé výlety do blízkého okolí. Nikdo by nezůstal hladový, neboť pro Olomoucko je typická celá řada moravských specialit, na nichž by si návštěvníci mohli pochutnat.

Po důkladném zpracování všech materiálů se jistě najde příležitost k tomu, abychom seznámili učitelskou i nečitelskou veřejnost se zajímavými náměty, které se vyskytly v odpovědích žáků.

Závěr

V našem příspěvku jsme uvedli jen některé výsledky, k nimž jsme při výzkumu dospěli. Domníváme se, že jde o důležité podněty k zamyšlení pro učitele i budoucí učitele, kteří by měli zvažovat nový pohled na výuku na 1. stupni základní školy, zvláště pak nové metody i formy práce při předávání těch informací, které pomohou žákům lépe se orientovat v současném dění. Další přínos lze vidět v tom, že budoucí učitelé jsou vedeni k výzkumné práci, a zvláště pak k mezinárodní spolupráci při srovnávání výsledků společného výzkumu.

Kontaktní adresy

Doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.
Katedra učitelství 1. stupně ZŠ
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc
tel. 58 563 5105
e-mail: holousov@pdfnw

Doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.
Katedra českého jazyka a literatury
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc
tel. 58 563 5606
e-mail: krobotov@risc.upol.cz